

Türkiye'nin göç rejiminde toplumsal cinsiyet faktörü: Ugandalı göçmen kadınlar örneği*

Emel Coşkun*

Yapılan çalışmalar toplumsal cinsiyetin göç süreçlerinde merkezi bir öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'de de 1990'lardan itibaren toplumsal cinsiyetin etkili olduğu göç akımları önce eski Doğu Bloku ülkelerinden gelen göçte daha sonra ise farklı ülkelerin katıldığı yeni göç akımlarında görünürlük kazanmaktadır. Son dönemde özellikle Sahra-Altı Afrika ülkelerinden gelen göçmen kadınlar toplumsal cinsiyete özgü bu göç tipine örnek teşkil etmektedir. Bu çalışma da Sahra-Altı Afrika ülkelerinden gelen kadın grupları arasında en görünür gruplardan olan Ugandalı göçmen kadınların göç deneyimlerine odaklanmaktadır. Ampirik bir araştırmanın verilerine dayanan bu makalede Ugandalı göçmen kadınların hem göç kararında hem de göç sonrasındaki deneyimlerinin yüksek derecede toplumsal cinsiyet rollerine duyarlı olduğu iddia edilmektedir. Ugandalı göçmen kadınlar özellikle kağıtsız konumları ve aileye para gönderme baskısı altında Türkiye'nin göç rejiminde kırılgan bir konumdadırlar. Nitekim işgücü piyasasında toplumsal cinsiyete dayalı işlerde istihdam edilen Ugandalı göçmen kadınlar işyerlerinde sıklıkla emek sömürüsü, ayrımcılık, ırkçılık ve cinsel tacizle karşılaşmaktadır. Bu zorluklar eve para gönderme ve borç ödeme baskısı birleştiğinde bazı Ugandalı göçmen kadınları seks satmaya zorlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, toplumsal cinsiyet, Ugandalı kadınlar, fuhuş, Türkiye

Gender factor in Turkey's migration regime: A case of Ugandan migrant women

Previous research shows that gender is a central organising principle in migration processes. Gendered migration has also become visible in Turkey initially with the migration from ex-Eastern Bloc countries and later in new migration flows from diverse countries. Recently, migrant women from Sub-Saharan African countries create a good example of new gendered migration flows in Turkey. Therefore this article focuses on one of the most visible Sub-Saharan African women's groups, Ugandan migrant women's migration experiences in Turkey. Based on an empirical research project, this article argues that Ugandan migrant women's experiences, both before and after migration, are highly sensitive to their gendered roles. Ugandan migrant women are in a fragile position in Turkey's migration regime especially as a result of their undocumented position and the pressure of sending money back home. Indeed, being employed in gendered segments of labour market, Ugandan migrant women often face labour exploitation, discrimination, racism and sexual harassment. When these difficulties are combined with the pressure from home and paying the debt, some Ugandan women are pushed to sell sex.

Key Words: Migration, gender, Ugandan women, prostitution, Turkey.

Giriş

Jesca ve Florence'in anısına...

Geleneksel olarak göç veren bir ülke olan Türkiye 1990'lardan itibaren göç alan Güney ülkeleri arasında yerini almaya başladı (Toksöz ve Ünlütürk-Ulutaş, 2012; İçduygu ve Kirişçi 2009). Doğu ve Batı arasındaki coğrafi konumu, çevre coğrafyadaki siyasi çalkantılar, nispeten istikrarlı ekonomisi, gevşek vize rejimi ve AB'nin kısıtlayıcı göç politikaları bu ülkelere gidemeyen göçmenler için Türkiye'yi pek çok turist ve göçmenin gözünde daha yakın ve ucuz bir alternatif haline getirdi (Erder ve Kaşka 2003; İçduygu ve Kirişçi 2009). Bu göç akımlarında motivasyonlarına ve kalış durumlarına göre Türkiye'deki göçmenleri üçe ayırmak mümkündür: Çeşitli Asya ve Afrika ülkelerinden Avrupa'ya gitmek üzere Türkiye'ye gelen transit göçmenler; başta Suriye ve

*Bu araştırma Düzce Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir.

* Yrd. Doç. Dr. Düzce Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Fen-Edebiyat Fakültesi

Ortadoğu ülkelerinden olmak üzere çeşitli ülkelere gelen sığınmacı ve mülteciler; çevre ve uzak ülkelere çalışmak ya da ticaret için gelen kağıtsız¹ göçmenler. Ancak burada belirtmek gerekir ki bu üç kategori de tek bir göç hikayesinde birleşebilir. Nitekim bir kişi önce transit sonra sığınmacı veya önce sığınmacı sonra kağıtsız kalabilir. İlk iki gruba giren mülteciler ve transit göçmenler özellikle Batı'nın göçü engelleme çabaları çerçevesinde son on yıllarda hem uluslararası siyasette hem de araştırmalarda görünürdür ancak genellikle turist vizesi ile giriş yapan ve enformel şekilde işgücü piyasasına katılan kağıtsız göçmenler sayıları² çok olsa da hem politika yapımında hem de araştırmalarda hak ettiği yeri alamamaktadır.

Kadın göçmenler, toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü³ içinde ev işçileri, hizmet ve eğlence sektörlerinde, el emeğine dayalı imalat sanayinde ucuz işçiler ya da seks satanlar olarak çevre ülkelere gelen kağıtsız göçmenler arasında çoğunluğu oluşturduğu bilinmektedir (Erder ve Kaşka 2003; Yüksekler 2003; Toksöz ve Ünlütürk-Ulutaş 2012). Özellikle Doğu Bloku'nun dağıldığı 90'lardan itibaren Türkiye'ye yönelen göç akımında bu ülkelere gelen kadınlar hem sayısal olarak hem de yaptıkları işlerin niteliği açısından görünür olmaya başladılar. Turist vizelerinin izin verdiği 1-3 ay gibi kısa aralıklarla sürekli ülkeye giriş ve çıkış yaparak buldukları kayıtdışı işlerde tutunmaya çalışan kadınlar *mekik göçüne* özgü özellikleri ile bilinmektedir. Almanya'da rotasyon usulü çalışan Polonyalı göçmen kadınları bu duruma örnek veren Morokvasic (2004) ticaret yapanlar, bakkıllar, temizlikçiler ya da fahişeler olarak kadınların öncü olduğu bu göç tipini klasik göç akımlarından ayırır. Kadınlar ekonomik gelir elde edecekleri göç ile evdeki konularını güçlendirmek için kısa sürelerle ancak sürekli göç ederler. Türkiye'de 1990'lardan itibaren görünür olan toplumsal cinsiyete özgü bu göç türü son yıllarda Türkiye'nin AB üyeliği adaylığının da etkisiyle sıkılaştırılan göç rejimi içinde değişen biçimlerde ve ülkelerin çeşitlenmesi ile devam etmektedir.

Türkiye'ye yönelik göçte son on yıllarda Bağımsız Devletler topluluğu (BDT), Sahra-Altı Afrika ülkeleri (örn. Nijerya, Somali, Kongo, Kenya, Uganda ve Eritre), Filipinler gibi Asya Pasifik ülkelerini de içine alacak şekilde ülkelerin çeşitlendiğini görebiliriz. Yapılan araştırmalar özellikle 1990'ların sonundan itibaren Sahra-Altı Afrika ülkelerinden gelen göçmenlerin sayısı hızla arttığını göstermektedir (bkz. Özdiil 2008; Brewer ve Yüksekler 2006; Baird 2011; Şaul 2013; De Clerck 2013). Henüz araştırmalarda yeterince görünür olmasalar da Sahra-Altı Afrika ülkelerinden gelen göçmenler arasında da toplumsal cinsiyete özgü göç örüntüleri görmek mümkündür. Nitekim bu ülkelere gelen kadın göçmenler de bavul ticareti yapan tüccarlar, ev işçileri, hizmet ve imalat sektörlerinde kayıtdışı çalışan düşük vasıflı işçiler ya da seks satanlar olarak büyük ve turistik şehirlerde görünürlük kazanmaktalar. Sahra-Altı Afrikalı kadın göçmenler de diğer göçmenler gibi Türkiye'de kağıtsız bir şekilde ikamet etmekte ve çalışmaktadırlar. Bu durum genel olarak Türkiye'nin göçmenlere yönelik kısıtlayıcı vize ve çalışma düzenlemelerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin pek çok Sahra-Altı Afrika ülkesinden gelen göçmen için en erişilebilir ve mevcut vize seçeneği 'iş vizesi'dir. İkamet ya da çalışma iznine çevrilemeyen bu kısa süreli iş vizeleri göçmenlerin girişlerini şekillendirirken, çoğu Sahra-Altı Afrikalı göçmen için Türkiye'de kayıtdışı kalmak ve çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu kağıtsızlık, özellikle de toplumsal cinsiyet, etnisite ve göçün karmaşık ilişkilerinin kesişim noktalarında bulunan Sahra-Altı Afrika ülkelerinden gelen kadın göçmenleri çok daha kırılgan bir konuma sokmaktadır.

İşte bu yazı da Türkiye'nin mevcut göç rejimi içerisinde kağıtsız göçmenler olarak yer alan belirli bir Sahra-Altı Afrikalı kadın göçmen grubun, Ugandalı göçmen kadınların toplumsal cinsiyete özgü göç deneyimlerine odaklanmaktadır. Bu araştırmada Ugandalı göçmen kadınlar, hem ücretli işlerde hem de fuhuşta en fazla temsil edilen göçmen gruplardan birisi olduğu için örnek olarak ele alınmıştır. Nitel bir yöntemin benimsendiği araştırmada kadınların kendi perspektiflerini yansıtabilmeleri için yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırma kapsamında ücretli işte çalışan ya da seks satan toplam 21 Ugandalı göçmen kadınla görüşülmüştür. Kadınların göç sürecinde kolaylaştırıcı ya da düzenleyici olarak işlev gören göçmen erkekler (altı kişi) ve semtteki işveren ve esnaf (altı kişi) da görüşmelere dahil edilmiştir. Uganda'daki Türkiye Konsoloslugu çalışanları (üç kişi) ve Uganda Göç İdaresi çalışanı bir kişi ile görüşülmüştür. Görüşmeler çeşitli göçmen gruplarının yaşadığı İstanbul'un Kumkapı, Aksaray ve Okmeydanı semtlerinde Temmuz-Eylül 2015 aylarında ve Uganda'nın Kampala kentinde 2016 yılı Ocak ayında yapılmıştır. Çoğunlukla not tutma ve ses kaydı yöntemi ile ve İngilizce yapılan görüşmelerin analizinde NVivo adlı nitel veri analizi programından yararlanılmıştır. Bu ampirik araştırma kadınların tüm göç süreçlerinin toplumsal cinsiyetleri ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Nitekim bu çalışmada göçmen kadınların ev içi sorumluluklarından dolayı göç kararı almaları, ekonomik kaynaklara yetersiz erişimlerinden dolayı borçlanarak göç etmeleri, göç sürecinde aracılarda ilişkileri ve toplumsal cinsiyete dayalı çalışma biçimleri ön plana çıkmaktadır. Bu makale, Ugandalı kadınların özellikle Türkiye'ye belirli süreler için göç etmelerinden sonraki

deneyimlerinde, iş bulma ve çalışma koşulları ile uğradıkları ayrımcılık ve cinsel tacizin toplumsal cinsiyetleriyle ve etnisiteleriyle yakından ilişkili olduğunu iddia etmektedir.

Bu yazı yazın, bulgular ve sonuç olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde toplumsal cinsiyetin göç ile ilişkisi ve Türkiye'nin göç rejimi içinde göçmen kadınların konumu ile Afrika'dan gelen göçe dair kısa bir literatür taraması yer almaktadır. İkinci bölümde araştırmanın bulguları ve Ugandalı kadınların Türkiye'deki deneyimleri aktarılmaktadır. Son bölümde ise bulgulardan çıkarılan sonuçlar ve politika önerilerine yer verilmektedir.

Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Göç

On milyonlarca kadın, ev işçisi, bakıcı, ucuz işçi ya da fahişler olarak Üçüncü Dünya'dan Birinci Dünya'ya göç etmektedir (Kofman vd. 2000; Ehrenreich ve Hochschild 2002). Günümüz göç akımlarındaki "göçün kadımlaşması" (Castles ve Miller 2009) olarak açıklanan bu durum sadece göç akımlarında kadınların artan sayısına değil aynı zamanda göç süreçlerinin toplumsal cinsiyete duyarlı süreçlerine de vurgu yapmak için kullanılmaktadır. Biyolojik cinsiyetten farklı olarak *toplumsal cinsiyet* kadın ve erkeğe toplumda atfedilen farklı sorumluluklar, beklentiler ve rolleri tanımlamaktadır. Morokvasic sosyal olarak inşa edilen toplumsal cinsiyetin kadın ve erkek arasında asimetrik ve eşitsiz ilişkiler ürettiğine ve bu ilişkilerin erkeklerin özelliklerine ve davranışlarına daha fazla değer yüklediğine işaret eder (1991, 71). Göç süreçlerinde toplumsal cinsiyetin önemine vurgu yapan Lutz'a göre toplumsal cinsiyet göç araştırmalarının bir parçası olmaktan öte göçmenlerin yaşamında merkezi bir belirleyici konumdadır (2010, 1651). Nitekim göç kadınlar için kimi zaman boşanmanın imkansızlığı, ev içi şiddet ve katı toplumsal cinsiyet kodları gibi baskıcı patriarkal ilişkilerden kaçış anlamına gelebilirken kimi zaman mülkiyete sınırlı erişime sahip olmanın sonucu olabilmekte (Morokvasic 1991, 72), kimi zaman da toplumda saygı görme isteği ya da çocuk bakımı sorumluluğunun bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Ehrenreich ve Hochschild 2002, 10).

Göçün toplumsal cinsiyete ilişkin doğasını daha iyi kavramak için Lutz (2010) bize üç analitik düzeye bakmamızı önerir. Makro düzeyde göçmenler göç alan ülkelerde toplumsal cinsiyete dayalı işgücü piyasasının kendilerine ayrılmış bölümlerinde konumlanmaktadır. Mezo (orta) düzey toplumsal cinsiyet rejimi, evde bakım ve aile örgütlenmesi ile ilişkili iken mikro düzey 'bireysel uygulamalar, kimlikler ve konumları' yansıtmaktadır (2010, 1658). Bu düzeyde göçmen kadınlar evdeki aile yaşamı ile yurtdışında çalışmayı uyumlu hale getirmek zorundadırlar tıpkı çocuklarına bakıcı bulmak gibi (Ibid). Lutz, her üç düzeyde de göçten önce ve göçten sonra hedef ve kaynak ülkelerdeki kadınların toplumsal cinsiyet rollerinde bir değişim olup olmadığına bakmamızı önerir (2010). Yapılan çalışmalar kadınların ücretli işlere artan katılımının evdeki toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünde benzer bir değişim yaratmadığı süreçte toplumsal cinsiyet rejiminde de köklü bir değişim yaratmadığını göstermektedir (Kofman vd. 2000; Anderson, 2000; Ehrenreich ve Hochschild 2002; Morokvasic 2004). Dolayısıyla kadınların ücretli işlere katılımı toplumsal cinsiyete dayalı ucuz işgücüyle, başka bir deyişle göçmen kadın emeği ile desteklenmektedir. Batı'da göç alan pek çok ülkede göçmen kadınlar bakım ve yeniden üretim işlerini ev dışında çalışmaya başlayan orta sınıf kadınlardan devralmaktadır. Öyle ki farklı Avrupa ülkelerinde her on haneden birinde kadın emeğinden 'yardım' alındığı ve göçmen kadın emeğine ezici bir talebin olduğu tahmin edilmektedir (Lutz 2010, 1954). Ev içi işlerde göçmen kadın emeğine olan talep konusunda Türkiye de dünyadaki diğer göç alan ülkelerle benzer özellikler göstermektedir. Ancak Batı'dan farklı olarak genç ve yaşlılar için zaten sosyal hizmetlerinin kısıtlı olduğu Türkiye'de, kadınların uzmanlık gerektiren mesleklerdeki payı (2000'lerin başında yüzde otuz yedi) hazır bir talep yaratmış ve Türkiye'de ev içi göçmen emeğine artan talepte önemli bir rol oynamıştır (Toksöz ve Ünlütürk-Ulutaş 2012, 91).

Türkiye'de göçün kadımlaşması da özellikle *mekik göç* olarak adlandırılan ve kadınların genellikle belirli sürelerle çalışmak ya da ticaret amaçlı geldikleri göç akımlarında görünürdür. 1990'lardan itibaren eski Sovyet ülkelerinden (öncelikle Rusya, Ukrayna ve Moldova) önemli sayıda göçmen bavlul ticareti yapmak ya da tarlalarda, inşaatlarda ve evlerde işçiler olarak çalışmak için Türkiye'ye giriş yapmıştır (Erder ve Kaşka 2003). Ancak, bu döngüsel göç akımının en önemli özelliği, kadınların tüccarlar ya da işçiler olarak hemen hemen inşaat sektörü dışında her sektörde öncü ve çoğunluğu oluşturmasıdır (Toksöz ve Ünlütürk-Ulutaş 2012). Çalışma koşullarına baktığımızda ise göçmen kadınların yaptıkları işlerin genellikle kayıtdışı, düşük ücret, düşük statü ve düşük hareket kabiliyeti özellikleri ile öne çıktığı görülmektedir (Kofman vd. 2000; Lutz 2010; Anderson 2000). Nitekim Türkiye'de de çoğu göçmen kadın ev işçisi, tekstil mağazalarında satış elemanlığı, eğlence yerlerinde garsonluk gibi hizmet sektörlerinde (Erder ve Kaşka 2003), imalat atölyelerinde (Dedeoğlu ve

Gökmen 2011) ya da seks satarak (Yükseker 2003; Gülçür ve İlkaracan 2002) iş piyasasında kayıtdışı ve toplumsal cinsiyete dayalı işlerde çalışmaktadır.

Mevcut yazın bize kadınların göç deneyimlerinde toplumsal cinsiyetin, kadın olmanın göç kararından göç etme biçimlerine, buldukları işlerden resmi kurumlarla ilişkilere kadar göç yolculukları boyunca belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu yazı da belirli bir göçmen kadın grubunun, Ugandalı kadın göçmenlerin toplumsal cinsiyetleri temelinde Türkiye'deki göç süreçlerinden nasıl etkilendiğini ele almaktadır.

Türkiye'nin Göç Rejimi ve Kağıtsızlık

Özellikle 2000'lerin ortalarından itibaren diğer göç türlerinin yanı sıra Türkiye'deki kadın göçünde de çeşitlenme yaşanmıştır. Asya-Pasifik ve Sahra-Altı Afrika gibi uzak ülkelerden kadınlar da bu yeni göç akımlarında yer alırken ev işçisi, ucuz atölye işçileri ya da seks satanlar olarak yine işgücü piyasasının toplumsal cinsiyete dayalı işlerinde çalışmaya başlamışlardır. Bu işlerin ortak özelliği göçmen kadınların kayıtdışı ve güvencesiz çalışmalarıdır. Bir bakıma zorunluluk olarak ortaya çıkan bu kayıtsız ve güvencesiz çalışma göçmen kadınların kağıtsız durumlarından kaynaklanmaktadır. Kağıtsızlığın en önemli sebeplerinden birisi ise Türkiye'nin göçmenlere yönelik vize rejimi ve çalışma düzenlemeleridir. Özellikle işçi ve işveren örgütlerinin tepkileri ile 2003 yılında çıkan yabancılara yönelik çalışma yasası ile göçmen işçilerin yasal yollardan çalışma koşulları çok daha zorlaşmıştır (Erder, 2011). Nitekim bir göçmen işçiyi işe almak, işverenin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na (ÇSGB) başvurmasını ve uzun bekleme sürelerini gerektirmektedir (Bkz. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2016a). Burada belirtmek gerekir ki izin başvuru süreçlerinde uluslararası şirkette çalışan üst düzey bir yönetici ile ev işçisi göçmen bir kadın için aynı süreç uygulanmaktadır. Bu bürokratik zorlukların yanı sıra, Türkiye AB'ye uyum politikaları ve uluslararası göç politikalarındaki belirleyici olan 'düzensiz' göçü ve cinsel sömürü amaçlı insan ticaretini önlemeye yönelik tedbirler doğrultusunda bir takım adımlar atmıştır (Coşkun, 2014). 2000'lerin başlarından itibaren ikamet, çalışma izinleri ile evlilik yoluyla vatandaşlık edinmeye dair yapılan yasal değişiklikler göçmenlerin 'yasal' olarak kalmasını ve çalışmasını zorlaştırmaktadır. Örneğin sahte evliliklerle göçmenlerin ikamet ve çalışma izni almasını ve insan ticaretini engellemeye amaçlayan bir başka düzenleme ile evlilikle gelen vatandaşlığın bekleme süresi 2003 yılında üç yıla uzatılmıştır (Kanun No.5237). 2012'de kabul edilen daha başka bir düzenleme (Kanun No. 5683) ile turistler için ziyaret süresi 180 günde 90 ile sınırlandırılmıştır, öte yandan ev içinde çalışmak isteyenlere altı aylık ikamet ve çalışma izinlerinde kolaylık sağlanmıştır (Toksöz vd. 2012, 39). Nitekim 2012'de ev içi çalışma izinleri sekiz bin 800'e kadar çıkmış ama sonrasında tekrar azalmıştır. Bu düzenlemenin amacı düzensiz çalışmayı engellemek olsa da çalışma iznine erişimi olmayan ya da vizesiz kaldığı döneme dair cezayı ödeyemeyen pek çok göçmenin aslında turist vizesinden de mahrum kalmasına sebep olmuştur. Düzensiz çalışmayla mücadele amacıyla kabul edilen bir başka yasa 2013'de kabul edilen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'dur (YUKK). Bu yasanın online başvuru gibi araçlarla bürokrasiyi azaltarak çalışma izinlerini daha basit ve hızlı işleyecek bir yapıya kavuşturma amacı olsa da 4817 sayılı Kanun'da belirlenen kısıtlamalar⁴ sürdükçe çalışma izninden yararlanabilecek kişi sayısının kısıtlı kalacağı öngörülmektedir (bkz. Toksöz vd. 2012, 35-38). Nitekim 2012'de sekiz bin 800 olan ev içinde çalışan göçmen kadınlara verilen izin sayısı 2015'de iki katına artarak on altı bin 824'e çıkmıştır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2016b, 22) ancak bu rakam kayıtdışı çalışanların yüksek sayısı göz önüne alındığında hala yetersizdir.

Son on beş yılda yürürlüğe giren bu düzenlemelerin özellikle kadın göçmenleri 'kağıtsız' duruma düşürerek Türkiye'de kalışlarını ve çalışma koşullarını olumsuz etkilediğini söylemek mümkündür. Nitekim önceden üç ya da altı ayda bir çıkış-giriş yaparak en azından turist olarak kalabilen kadın göçmenler yeni uygulama ile buldukları işleri birkaç ayda kaybetmemek için vizelerini ihlal ederek kağıtsız duruma düşmüşlerdir. Bu dönemde yakalanma ve sınırdışı edilme korkusu ile polisle yüzleşmekten kaçınırken göçmen kadınların hareket serbestlikleri de önemli ölçüde azalmakta ve kağıtsız durumları onları hem işveren hem de üçüncü taraflara karşı daha fazla savunmasız duruma sokmaktadır.

'Yabancıların' Türkiye'de giriş, kalış ve çalışmasına yönelik bu kısıtlayıcı düzenlemeler sonucunda hem yasal süreçlere erişimi kısıtlı olan hem de yasalardan dolayı izin alamayan çoğu göçmen Türkiye'de kağıtsız ikamet etmek ve çalışmak zorunda kalmaktadır. Göçmen ve kağıtsız durumları göçmenlerin yaptıkları işlerin biçimini de belirlemektedir. Bu alanda özellikle kadınlar toplumsal cinsiyete göre bölünmüş işgücü içinde kendilerine ayrılan bakım, temizlik, el işi gibi işler bulabilmekte ya da ya da seks satabilmektedir.

Sahra-Altı Afrika Göçü ve Ugandalı Kadınlar

Sahra-Altı Afrika ülkelerinden gelen yeni göç akımlarına baktığımızda toplumsal cinsiyetin belirleyici olduğu ve kadınların önemli bir rol oynadığı göç akımlarını görebiliriz. Uganda bu ülkelerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin Uganda ile ilişkisi hükümetin 'Afrika Eylem Planı'nı (Dışişleri Bakanlığı, 2016) ilan ettiği 1998'den itibaren zamanla canlanan Sahra-Altı Afrika bölgesine yönelik politikalarından bağımsız olarak değerlendirilemez. Türkiye'nin son yirmi yılda Afrika ile artan ilişkileri üç önemli faktörle açıklanmaktadır; AB'nin 1997'de Türkiye'yi aday ülke olarak tanımaması, Afrika ile gelişen ticaret fırsatları ve yardım kuruluşlarının bölgedeki rehberliği ve aktiviteleri (Özkan ve Akgün 2010). Özellikle 2005 yılından itibaren Afrika ülkeleri Türkiye'nin dış ticaretinde hızla gelişen ticaret ortakları haline gelmişler ve bu karşılıklı işbirliğinin gelecek yıllarda da derinleşerek artması beklenmektedir (Ibid). Afrika ülkelerinden gelen göçe dair ilk araştırmalardan birisi olan Brewer ve Deniz'in (2006) araştırması iki bölge arasında artan ticaretle birlikte farklı Sahra-Altı Afrika ülkelerinden gelen göçün de 1990'lardan itibaren arttığına işaret etmektedir. Bununla birlikte bu ticari ilişkilerin göçe yansması genellikle ihmal edilen taraf olarak karşımıza çıkmaktadır (Baird 2011; De Clerck 2013).

Doğu Afrika Ülkeleri Birliği üyesi bir ülke olan Uganda da Türkiye'nin son yıllarda siyasi ve ticari ilişkilerini geliştirdiği ülkelere birisidir. 2010 yılında açılan Uganda Konsolosluk verilerine göre 2012 - 2015 yılları arasında çoğunluğu kadın olmak üzere toplam altı bin 450 kişi Türkiye'ye giriş için vize almıştır. Bu vizeler genellikle 'iş vizesi'nden oluşmaktadır. İş vizesi sahiplerinin alışveriş ya da ticaret yapmak için Türkiye'ye gelmeleri ve on beş gün gibi bir sürede geri dönmeleri beklenmektedir. Tüm dünyada en kolay alınan vize biçimlerinden birisi olarak bilinen iş vizesi aynı zamanda Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile ticareti artırma motivasyonunun bir yansıması olarak yorumlanabilir. Konsolosluk verileri vize alan Ugandalılar içinde yaklaşık yüzde 70'inin kadınlardan oluştuğunu, kadınların da yüzde 90'ının iş vizesi için başvurduklarını belirtmişlerdir. Dubai, Suudi Arabistan ya da Çin ile karşılaştırıldığında Türkiye Uganda'dan gelen kadın göçünden oldukça düşük bir pay almakla birlikte kadınların tüccarlar ve işçiler olarak çoğunluğu oluşturduğu bu göç, toplumsal cinsiyete dayalı yeni göç akımlarına önemli bir örnek oluşturmaktadır. Nitekim kadınların girişini şekillendiren iş vizeleri aynı zamanda onların kalış ve çalışma koşullarını da biçimlendirmektedir. Nitekim Ugandalı göçmen kadınların Türkiye'deki göç deneyimlerine odaklanan bu yazının amaçlarından birisi de Türkiye'deki göç rejimi ile çalışma deneyimleri arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaktır. Göç rejiminin kadınların çalışma deneyimlerini nasıl etkilediği sonraki bölümlerde kadınların deneyimlerinden yola çıkarak ele alınmaktadır.

Kadınların Göç Kararı

Burada ele alınan araştırma kapsamında 21 Ugandalı kadın ile İstanbul'un Kumkapı, Aksaray ve Okmeydanı semtlerinde ve 2015 yılı yaz aylarında görüşülmüştür. Ayrıca bazı kadınlarla hem İstanbul'da hem de 2016 yılı Ocak ayında Kampala'da görüşülmüştür. Görüşülen kadınların demografik özelliklerine kısaca değinmek gerekirse; yüzde 75'i boşanmış/ayrılmış ya da dul, yüzde 75'i çocuklu, yüzde 10'u ise evlidir. Yaşları yirmibeş ile kırkbeş arasında değişen kadınların eğitim durumlarına bakıldığında görüşülenlerin yüzde 40'ı eğitim ve yönetim bilimleri fakültelerinden ya da hemşirelik ve masaj eğitimi gibi meslek kurslardan mezun olduklarını belirtmişlerdir, yüzde 60'ı ise orta öğretim mezunudur. Kadınların hepsi Uganda'nın başkenti Kampala'dan gelmiştir ve ülkenin en geniş etnik grubu olan Baganda kabilesine üyedir, ana dili ise Luganda'dır. Görüşülen Ugandalı kadınların hemen hepsi İngilizce bilmektedir, sadece birkaç kadın konuşmakta zorlanmaktadır. Türkiye'ye gelmeden önce yaptıkları işler arasında öğretmenlik, ticaret ve idari işler önemli bir çoğunluğu oluşturmaktadır.

Neden göç etmek için Türkiye'yi seçtikleri sorusuna çoğu görüşülen göç kararı aldıktan sonra sosyal ağları, borç veren kişiler ya da vize işlemlerini yapan acenteler tarafından yönlendirildiklerini belirtmişlerdir. Başka bir deyişle, özel olarak Türkiye'ye gelmek için yola çıkanların sayısı azdır. Görüşülenlerin yarısından fazlası daha önce Dubai, Çin, Suudi Arabistan ve Irak gibi ülkelerde çalışma ve ticaret amaçlı bulunmakla birlikte hemen hepsi ilk defa Türkiye'ye geldiklerini belirtmişlerdir. Avrupa'ya göre nispeten daha kolay vize alınabilir durumu, iş bulma imkanları ve Doğu ile Batı arasındaki konumu Türkiye'nin tercih edilmesinde önemli faktörler olarak dile getirilmiştir. İlaveten, ticaret yapmayı düşünenler için de ucuz ve Çin'e göre daha kaliteli ürünler bulunması tercih sebepleri olarak gösterilmiştir. Burada belirtmek gerekir ki Ugandalı kadınlar Türkiye'ye birkaç yıl çalışarak para biriktirmek üzere gelmekte ve Uganda'nın uzaklığı ile vize masraflarının fazlalığından dolayı bu gelişleri genellikle tek giriş, kağıtsız kalış ve ceza ödeyerek çıkış olarak belirlemektedir.

Ancak görüşülen kadınların büyük kısmının başka ülkelere de gitme deneyimleri olduğu için farklı ülkelerle tekrar eden, *mekik göçü* deneyimi yaşamaktadırlar. Özellikle Suudi Arabistan'a ve Dubai'ye ev işçisi ya da seks satışı için, Çin'e İngilizce öğretmenliği ya da bavul ticareti için gitmek yaygındır.

Türkiye'ye geliş sebeplerine baktığımızda 'iyi ücretli bir iş bulmak' en fazla dile getirilen sebep olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomik zorluklara ilaveten görüşülen kadınların çoğunluğu göç kararlarının toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklandığını açıklamışlardır. Özellikle boşanma veya ayrılma sonrasında ailelerine bakma zorunluluğu Ugandalı kadınları göç kararı almaya zorlayan başlıca sebepler olarak belirlemektedir. Çoğu kadın çocuklarını bir kadına, annelerine, kız kardeşlerine veya arkadaşlarına bıraktıklarını söylemişlerdir. Birkaç yıllığına çıktıkları göçte çocuklarını bırakma yaşı on aya kadar düşmektedir. Görüşülen kadınlar çocuklarının giderlerini ve okul harçlarını karşılamamın yanı sıra anne ve kardeş gibi aile üyelerine bakmak ve ailesine bir ev inşa etmek amacıyla göç kararı aldıklarını belirtmişlerdir. Her ne kadar çocukların ihtiyaçları ve okul masrafları ön plana çıksa da toplumsal cinsiyete dayalı diğer sebepler de kadınları göç kararı almaya itmektir. Örneğin evli olmayan ve seks satan bir kadın görüşülen (*Göçmen Kadın C*) biraz para biriktirdikten sonra Uganda'da evlenmek istediğini belirtmiştir. Bir başka görüşülen lezbiyen olduğu için Uganda'daki LGBTİ bireyler üzerindeki baskıdan ve cinsel tercihinden ötürü geri dönmek üzere sığınma başvurusunda bulunduğunu dile getirmiştir. Morokvasic'in (1991) ileri sürdüğü gibi kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden kaçış ya da bu rollerin gereklerini yerine getirmek için göç ettikleri görülmektedir. Öte yandan toplumsal cinsiyet sorumluluklarını yine bir kadına bıraktıkları görülmektedir. Başka bir deyişle Lutz'un (2010) işaret ettiği gibi göç sonrasında bu roller değişmemektedir.

Her ne kadar görüşülenlerin çoğu doğrudan Türkiye'de çalışmak amaçlı gelmiş olsalar da bazı Ugandalı kadınların mülteciler olarak Avrupa ülkelerine geçtikleri de araştırma süresince gözlenmiştir. Dikkat çekici bir başka unsur da görüşülen kadınların Türkiye'ye gelmeden önce ülke hakkında kendilerine söylenenler dışında fazla fikir sahibi olmadıklarıdır. Teknolojinin pahalı, işsizliğin yaygın olduğu Uganda'da kadınların internet gibi bilgi kaynaklarına erişim olanakları kısıtlıdır. Dolayısıyla çoğu görüşülenin Türkiye hakkında çevrelerinden duydukları kadarıyla çoğu zaman da aracı kişilerin yanıltıcı bilgileriyle geldikleri anlaşılmaktadır. Bu yanıltma özellikle de 'yüksek ücretli iş bulma' konusunda ortaya çıkmaktadır, nitekim çoğu kadın Türkiye'ye geldikleri ilk haftalarda bunun çok da mümkün olmadığını gördüklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca görüşülen kadın ve erkek göçmenlerin hepsi Türkiye'nin AB üyesi olduğu konusunda yanıltıcı şekilde bilgilendirildiklerini söylemişlerdir. Yukarıda da bahsedildiği gibi göçün Türkiye tarafında ise göçmenler için çekici faktörlerin başında iş bulma ihtimali gelmektedir. Ancak toplumsal cinsiyete dayalı çekici faktörlerden de bahsetmek mümkündür. İstanbul, Kumkapı'da görüşülen işverenler ve dükkan sahipleri Sahra-Altı Afrikalı kadın göçmen işçilere olan talepten bahsetmişlerdir. Bu talep özellikle Aksaray, Beyazıt, Sultangazi ve Okmeydanı gibi göçmenlerin yoğun olarak çalıştığı İstanbul'un belirli semtlerinde küçük imalat atölyelerinde ve bazı orta ölçekli tekstil fabrikalarında görülmüştür. İmalat sektöründeki en tipik iş örneklerinden birisi 'taş işi'dir. Özellikle Beyazıt çevresinde mücevherlere küçük taşların yerleştirildiği bu işlerde, görüşülen iki kadın işveren Sahra-Altı Afrikalı kadınları 'eli yatkın' ve bu iş 'kadın işi' olduğu için tercih ettiklerini söylemişlerdir. İşverenler bu zahmetli ve düşük ücretli işe yerli işçi bulmakta zorluk çektiklerini de dile getirmişlerdir. Nitekim bir işçinin günde 60 TL kazanması için on bin taş 'takması' gerekmektedir. Özellikle işe başladıkları ilk hafta neredeyse hiç ücret alamamaktadır.

Bir görüşülen (*Dükkan Sahibi B*) ise göçmen kadınlara yönelik istihdam talebini kadınların 'çalışkan' doğalarıyla ve işverenlerin cinsel beklentileriyle ilişkilendirmiştir. Göçmen kadın işçilerin itaatkar ve kolay kontrol edilebilir olmaları işverenler için çekici bir faktör olarak farklı işverenlerce ima edilmiş ya da dile getirilmiştir. Uzun zamandır göçmenlerle ilişkisi olan *Dükkan Sahibi B* aynı zamanda işverenlerin 'güzel' göçmen kadınları işe alma isteklerindeki cinsel beklentilerinden bahsetmiştir.

Buraya yabancı kadını işe almak ortak bir uygulama. Yabancı işçi soran kişiler genellikle kadın istiyorlar. Kadınlar kolay [kontrol edilebilir] gerçi erkekler de bir şey yapamaz... Evet, bir cinsel beklenti var...Belki bu durumların yüzde 99'unda. (*Dükkan Sahibi B*)

Burada belirtmek gerekir ki görüşülen kadınlar işverenlerin cinsel tacizinin işyerlerinde sıklıkla karşılaşılan bir durum olduğunu belirtmişlerdir. Hatta işverenlerin akrabaları, ev sahipleri ya da semtteki dükkan sahipleri de göçmen kadınların 'kağıtsız' durumundan cinsel olarak istismar etme eğilimindedirler. Bu tespit önceki araştırmalarla da desteklenmektedir (Bkz. Toksöz ve Ünlütürk-Ulutaş 2012). Nitekim kısa zaman önce

Biehl tarafından Kumkapı'da yapılan başka bir araştırma pek çok ev sahibinin 'bayan' göçmen kiracı aradıklarını bu arayışın arkasında romantik ya da daha ziyade cinsel bir talep olduğunu göstermektedir: "Pek çok yalnız göçmen kadın Kumkapı'da eninde sonunda kendilerini erkek ev sahiplerinin ya da kiracıların benzer taleplerine karşı savunmasız bulmaktalar" (2014, 12). Nitekim göçmen kadınlar, çalışkan ve ucuz emek gücü olmanın yanı sıra cinsel olarak istismar edilebilir çalışanlar ve kiracılar olarak da algılanmaktadırlar. Kadın göçmenlerin kolaylıkla kontrol edilebilir, ve hatta istismar edilebilir durumunun temelinde Anderson'ın (2013) işaret ettiği gibi vatandaş ve vatandaş olmayanlar arasında eşitsiz sosyal ilişkiler yaratan yasalar yatmaktadır. Nitekim kağıtsızlıkları kadınların bir kira kontratı bile imzalamalarının önüne geçmektedir.

Ugandalı göçmen kadınların Türkiye'de kalış biçimleri yani *kağıtsız* olmaları ve dolayısıyla uğradıkları haksızlıklara ya da cinsel tacize karşı savunmasız durumları işverenler için çekici bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Hatta işverenlerin bu talebi, zincirleme olarak göçe aracılık eden kişilerin Uganda'dan gelmek isteyen bazı kadın göçmenlere borç verme önerisi ile onların göçünü kolaylaştırmaktadır. Bu durum erkek göçmenler tarafından da dile getirilmiştir.

Borç Para İlişkileri ve İstanbul'a Geliş

Acenteleri kullanmak ve borç para almak Ugandalı kadınların Türkiye'ye göç öykülerinde ortak özelliklerden birisi olarak belirlemektedir. Akrabaları, sosyal ağları ya da bir arkadaşlarının referansı ile tefecilerden borç para almak kadınların göç masraflarını karşılamak için en çok başvurduğu yöntemdir. Hatta kimi zaman borç para alabilme imkanı göç kararını beraberinde getirmekte çünkü göç etmeye hazır bir kadın nüfusu bulunmaktadır. Nitekim araştırma sırasında Uganda'da görüşülen ve sohbet edilen kadınların çoğu Türkiye'ye ya da Dubai'ye gitmek üzere borç para bulmaya çalıştıklarını dile getirmişlerdir. Çoğu görüşülen de Türkiye'ye gelmeden önce bir işsizlik dönemi geçirdiğini ifade etmiştir.

Sınırlı iş imkanları ve aile baskısı kadınların göç kararını kolaylaştırmaktadır. Görüşülen kadınların hemen hepsi otellerde, evlerde ya da fabrikalarda iyi ücretli iş bulma imkanı olduğuna inandıklarını böylelikle borçlarını ödeyerek kısa zamanda para biriktirmeyi beklediklerini söylemişlerdir. Her ne kadar yakın akrabalar ve arkadaşlar arasında her zaman bir faiz ödemesi talep edilmese de, çoğu görüşülen borç aldıkları parayı belirli bir zamanda ve faiziyle ödemek zorunda olduklarını belirtmişlerdir. Bu faiz kimi zaman anaparanın üç-dört katına kadar çıkabilmektedir.

Borç alınan para acente ücretini ödemek, vize ve yolculuk masraflarını karşılamak için kullanılmıştır. Görüşülenler son yıllarda acentelerin gittikçe daha yüksek komisyonlar aldıklarını belirtmişlerdir. Artan komisyon ve masraflar, özellikle de seks endüstrisi ile ilişkilendirilmektedir çünkü Türkiye'de seks satarak para kazanan kadınların elde ettikleri gelir borç verenler tarafından temel olarak alınmakta, dolayısıyla göçmen kadınlar her yıl çok daha fazla masraf ve faiz ödemek zorunda kalmaktadır. Masraflara örnek vermek gerekirse; Türkiye'ye vize masrafı 60 dolar civarında olmasına rağmen vize işlerini 'halleden' bir acentenin 2015 yaz aylarında ortalama 1.000-1.500 dolar civarında aldığı söylenmiştir. Aracılar ya da acenteler vize sürecini kolaylaştırmakta ve bazen de Türkiye'de iş bulma sözü vermektedirler. Acenteye verilen paranın banka mektubu, davetiye ve ilgili kişilere rüşvet gibi gerekli olan ödemelerde ve evrakların tedarik edilmesinde kullanıldığı söylenmektedir. Bu masraflara ilaveten, uçak bileti ve ilk haftalar için cep harçlığı da düşünüldüğünde kadınlar, göç edebilmek için başlangıçta en az 1,500-2,000 dolar para harcadıklarını söylemişlerdir. Burada belirtmek gerekir ki Uganda'da garsonluk, temizlik ya da sekreterlik gibi düşük vasıflı bir hizmet sektörü işinden elde edilebilen aylık ücret 50-100 dolar arasında değişmektedir. Dolayısıyla Ugandalı kadınlar için bu borç büyük bir yük ve sorumluluk yaratmaktadır.

Türkiye ve Uganda arasındaki uzun mesafe göz önüne alınırsa tüm kadınlar Türkiye'ye iş vizesi ile yasal yollardan ve uçak ile gelmektedirler. İstanbul'a genellikle bir grup içinde gelmekte ve havaalanında acentelerin ayarladığı bir kişi tarafından karşılanılmaktadırlar. Görüşülenler havaalanına ayak basar basmaz onlara söylenen ile karşılaştıkları durumun birbirinden farklı olduğunu anlamaya başladıklarını belirtmişlerdir. Bir görüşülen İstanbul'a geliş deneyimini şöyle ifade etmektedir:

Bizi havaalanından aldı ve Aksaray'a götürdü. Taksi için yirmi dolar ödedik. Yiyecek gibi şeylere para ödemek zorundaydık. Önce bizi bir parka götürdü ve sadece para ödeyenlerin konaklayabileceğini söyledi. Ona ne kadar ödememiz gerektiğini sordum. Her birimiz için aylık 100 dolar dedi. Yiyecek ve yatak örtüsü bize aitti, sadece yatak. ... Bazılarımız bu parayı ödedi ama bazıları ödeyemedi. Üstlerinde para yoktu, çünkü gidecekleri yerde doğrudan çalışmayı bekliyordular. Aramızda para

toplayarak birbirimize yardım ettik. Kimimiz Kurtuluş'a kimimiz Aksaray'a gitti. (*Göçmen Kadın O*, 27)

Kadınların benzer hikayeleri onların İstanbul'a ulaştıklarında acenteler tarafından verilen konaklama ve iş bulma gibi sözlerinin geçerli olmadığını göstermektedir. Havaalanında yaşanan beklenmedik durumdan sonra kadınların karşılaştıkları ikinci zorluk pasaportlarını borç veren adına bir aracıya teslim etmeleridir. Pasaportlar genellikle borç para olarak gelen kadın göçmenlerin borcunu ödemesinin garantisi olarak alıkonulmaktadır. Bazen de kaldıkları kalabalık evlerde hırsızlık riskine karşı ya da sokakta birisi ellerinden zorla almasını diye sahip oldukları en değerli belgeyi, pasaportlarını emanetçiye teslim etmektedirler. Bu durum kadınların dolaşım özgürlüğünü kısıtlayıcı bir etkisi olduğu için önemli sorunlara yol açmaktadır. Nitekim polislerin kimlik kontrolleri sırasında gözaltına aldığı çoğu kadının üzerinde pasaport bulunmamakta, dolayısıyla kimliğini tespit etmek, avukat isteme konularında zorluk yaşanmaktadır. Hatta bu yüzden pek çok göçmen kadın sınırdışı edilebilmektedir. Zaten kısıtlı iş vizeleri ile on beş gün içinde kağıtsız duruma düşen kadın göçmenler bu borç sistemi yüzünden daha ilk günden Türkiye'de kimliksiz dolaşmak zorunda kalmaktadırlar. Bu kağıtsızlık durumu işveren, ev sahipleri ve hatta sade vatandaş ve Ugandalı göçmenler tarafından da kadınlar aleyhine kullanılabilir.

İşyerleri ve Çalışma Koşulları

Yeni gelenlerin havaalanında uğradıkları hayal kırıklığı İstanbul'da geldikleri çevreyi tanımaya başladıkça büyümektedir. Burada tekrarlamak gerekir ki görüşülen çoğu Ugandalı kadın için bu zahmetli göç yolculuğunun amacı iyi ücretli bir iş bularak para biriktirmektir. Bununla birlikte, bu beklentinin kısa bir zamanda bir *mit'e* dönüştüğü görülmektedir. Görüşülen kadınların ve erkeklerin Türkçe bilmeksizin ve kısa zamanda bulabildikleri tek iş 'çabuk çabuk' olarak adlandırılan atölye işleridir. Brewer ve Deniz (2006) temizlik, kutu taşıma gibi işlerin Afrikalı göçmenler arasında *çabuk çabuk* olarak adlandırıldığını ifade etmektedir. Yazarlar bu işlerin Afrikalıları için hem etraflarındaki Türklerin onlara emrettiğini çağırıştırdığını diğer taraftan ise bu işlerin geçimlerini sağlamada yetersiz kalan kısacık bir deneyim olarak görüldüğünü belirtmektedir (2006, 60). Bu araştırmada da görüşülen göçmenler *çabuk çabuk* işlerini hem küçük ve orta ölçekli tekstil atölyelerindeki ortacılık, iplik temizleme ya da ütüleme işleri gibi *fabrika işi* olarak tanımlamakta hem de yapılan işi aralıksız olması ve usta başlarının onlara sürekli emretmesiyle birlikte anılmaktadırlar. Göçmen işçilerle ortak bir dil konuşamayan işverenler ve yöneticiler bu kelimeyi göçmen işçilere hızlı çalışmalarını söylemek için kullanmaktadır. Bu yüzden benzer işlerin tümü göçmenler arasında *çabuk çabuk* olarak bilinmektedir.

Bu araştırma kapsamında görüşülen Ugandalı kadınların yarısı tekstil, deri ve takı atölyelerinde işçi olarak çalıştıklarını, iki kişi temizlikçi ve bir kişi masöz olarak otelde çalıştıklarını, yedi kişi ise sokakta ya da kapalı mekanlarda seks sattıklarını belirtmişlerdir. Görüşülen iki kadın öncesinde ev işçisi olarak birden fazla evde çalışmış, atölye işçilerinden ikisi ise işlerine ilaveten arada kuaförlük ve İngilizce öğretmenliği yaptıklarını belirtmişlerdir. Görüşülen kadınların büyük kısmı vize, çalışma ya da oturma izni olmaksızın kağıtsız olduklarını belirtmekle birlikte, beş kadın ise Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) Türkiye ofisinde ve poliste kayıtlı sığınmacı statüsünde olduklarını söylemişlerdir. Sığınmacı statüsündeki kadınlar kağıtsız kadınlara göre daha serbest hareket ettiklerini, en azından sınırdışı edilme korkusu yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak onlar da kayıtdışı çalışmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.

Göçmenlerin yerli işçilerden farklı koşullarda çalıştıkları görülmektedir. Bu işlerin ortak özellikleri arasında günde ortalama on saat ve esnek çalışma saatleri, toplayıcı ya da ortacı gibi daha az kalifiye işlerde çalışmak, ayakta çalışmak, yerli işçilerden daha az ücret almak, kötü davranış ve aşağılayıcı sözlere maruz kalmak, sınırlı çay ve yemek saatleri, yetersiz yemek ve güvencesiz çalışmak sayılmaktadır. Tüm bu koşulların ötesinde görüşülenler en büyük sorunlardan ikisini ücretlerini alamamak ve patronun tacizine maruz kalmak olarak tanımlamışlardır. Üç farklı işyerinde parasını alamamakla karşı karşıya kalan *Göçmen Kadın P* (45) bu durumu işverenlerin sürekli "Ödeyeceğiz, ödeyeceğiz" diyerek ama asla ödemeyerek sistematik hale getirdiklerini söylemektedir. Özellikle yeni göçmenler için ilk birkaç haftalığını ya da birkaç aylık maaşı alamamak yaygın olarak karşılaşılan bir durumdur. Bunun en büyük sebebi işverenlerin göçmenlerin kağıtsız ve kayıtdışı çalışmaları ve dolayısıyla herhangi bir yasal hakka erişimlerinin olmadığı düşüncesine sahip olmalarıdır. Yeni gelen göçmenlerin durumu ise daha kötüdür. Nitekim işverenler yeni gelenlerin bilgisizliğinden ve savunmasızlığından yararlanmaktadırlar. Bu durum göçmenler arasında da bilinmekte ve yeni gelenler iş başvurularında yeni geldiklerini söylememeleri konusunda arkadaşları tarafından tembih edilmektedirler.

Emek gaspının yanı sıra cinsel taciz Ugandalı kadınların işyerlerinde yaygın olarak karşılaştıkları en önemli sorunlardandır. Bazı görüşülenler atölyelerdeki ustabaşlarının cinsiyetçi (örn. *.muna koyim*) ve ırkçı (örn. *zenci*) küfürleri her cümlelerinde tekrarladıklarını bir süre sonra bu kelimelerin anlamlarını merak ettiklerini ve öğrendiklerini belirtmişlerdir. Göçmen kadınların karşılaştıkları aşağılayıcı, cinsiyetçi ve ırkçı tavır onların kadın olmalarının yanı sıra göçmen ('yabancı'), kağıtsız ve ten renklerinin siyah olmalarından da kaynaklanmaktadır. Tüm bu olumsuzluklara, göçmen kadınlara yönelik 'gönüllü fahişe' algısı da eklendiğinde Ugandalı kadınlar kolaylıkla cinsel olarak istismar edilebilir olarak görülmektedir. Çoğu görüşmecisi cinsel tacizin yaygın olmasının sebebinin bu gibi durumlarda "şikayet edebileceğimiz bir yer yok" diyerek ve patronların da bunu bilmesi ile açıklamaktadır. Hatta işverene karşı geldiklerinde "seni polise veririm" tehdidi ile karşılaştıklarını da belirtmektedirler.

Kadınların karşılaştıkları cinsel taciz ve cinsel ilişkiye zorlanma genellikle ücretini ödememe tehdidi ile birlikte gelmektedir. Ücretini alabilmek için cinsel ilişkiye zorlanmak, tek başına mesaiye kalmasını istemek, pornografik videolar göstermek, yalnız iken zorla boş alanlara çekmek gibi yöntemlerle erkek patronlar, ustabaşları ya da çalışanların kadın göçmenleri cinsel olarak istismar etmeye çalıştığı pek çok görüşülen kadın ve erkek göçmenler tarafından ifade edilmiştir.

Bana bu gece mesaiye kal dedi ben de herkes gidiyor ben neden kalayım dedim. Ben senin kalmanı istiyorum dedi. Arkadaşlarımın anahtarı yok eve gitmem lazım, kalamam dedim. Benim neden fazla mesaiye kalmamı istediğini biliyordum. O akşam eve gittim. Öbür gün işyerine geldiğimde bana işini düzgün yapamıyorsun dedi. Hatamı telafi etmek için akşam mesaiye kalmamı istedi. Bu sefer tamam dedim. Herkes gittikten sonra kapıları kilitledi. Neden kapıları kilitliyorsun diye sordum, "Tamam, tamam sorun yok" dedi. Ona eğer bir şey yaparsan bağırırım dedim. O zaman "hadi git" dedi. Eve gittim. Sonraki gün işe geldiğimde bana iyi çalışmadığımı ve işten çıkarıldığımı söyledi. O haftalığımı alamadım. (*Göçmen Kadın L, 30*)

Aynı görüşülen bazı göçmen kadınların bu baskıdan kaçamadığını ve kimi zaman da işyerindeki kötü çalışma koşullarını iyileştirmek için patronla cinsel ilişkiye girdiğini ancak çoğu zaman onların da işten atıldığını söylemektedir.

Bazı kadınlar patronla yattıktan sonra sanki onun karısıymış gibi böbürlenerek dolanıyorlar. Ama biz işe sabah 8.30'da başlıyorsak onlar 8.40'da başlayamıyor, onlar da aynı saatte geliyorlar. Yani Türk patronlar taviz vermiyor. Ayrıca yattıkları kadınları da işten atıyorlar. Onlarla bir daha uğraşmak istemiyorlar. (*Göçmen Kadın L, 30*)

Araştırma kapsamında görüşülenlerin anlattıkları bu taciz hikayeleri basında da bir dönem 'Patronun özel tecavüz odası' olarak haberleştirilmiştir (2014). Bu haberlerde patronların küçük atölyelerde bile taciz ve istismar için ayırdıkları boş mekanlar olduğu ifade edilmektedir (Ibid). Patronların göçmen kadınları tacizine karşı kadın grupları Beyazıt'ta bir protesto da gerçekleştirmişlerdir.

Cinsel tacizin yanı sıra pek çok Sahra-Altı Afrika ülkelerinden gelen göçmen kadınlar işyerlerinde ve sokakta da ırkçı tavırlarla karşılaştıklarını söylemektedir. Bunların içinde insanların sözle ve gözle tacizi, yanlarına oturmaması, 'zenci' olarak çağrılmak, kötü muamele sayılmaktadır. Kumkapı ve Aksaray'da yaşayan Ugandalı kadınlar özellikle mahalledeki çocukların tacizinden şikayet etmektedirler. Yaşları 10-18 arasında değişen çocuk gruplarının küfür, tükürme, vurma ve hatta bıçakla saldırıya varan tacizi pek çok kadın tarafından dile getirilmiştir. Ayrıca, ırkçılığın bir başka yansıması olarak, görüşülen bazı kadınlar işyerlerinde uygulanan düşük ücretlerin 'siyahlara özel' olduğunu düşündüklerini söylemişlerdir. Genel olarak göçmenlerin düşük maaş aldığı bilinmektedir ve bazı görüşülenler çalışma izinleri olsa dahi bu ırkçı tutumun değişmeyeceğine inandıklarını belirtmişlerdir. Irkçılığın bir başka boyutu da iş arkadaşlarından gelmektedir.

[Çalıştığım] otele ırkçılık vardı. Örneğin Rus ve Gürcü çalışanlar bile onlarla aynı işi yapmana rağmen seni çağırıp temizlik yapmanı söylüyor. Onlar da masöz, ben de masözüm. Aynı maaşı alıyoruz. Yine de siyah bir çalışan olarak temizlik işini biz yapmak zorundayız. Beyaz göçmenler siyah göçmenlere göre kayırılıyor. (*Göçmen Kadın P, 45*)

Parasını alamamak, taciz, kötü çalışma koşulları, ırkçılık, ayrımcılık ve kötü muamele sonucu çoğu göçmen kadın sık sık iş değiştirmek zorunda kaldığını belirtmiştir. Bir işte kalma süresi ise birkaç aydan bir kaç güne kadar kısalmaktadır. Atölyede işçiliğe göre daha az sayıda Ugandalı kadının ev içi işlerde çalıştığı gözlenmektedir. Bu durum büyük ölçüde dil engeli, bu alanda yeterli sosyal ağı olmaması ve siyahlara yönelik ırkçı tutumla açıklanmaktadır. Yine de bazı işverenler İngilizce konuştukları için Ugandalı kadınları tercih etmektedir.

Sabah 7'de kalkıyordum, dört katlı evi temizliyordum. Dört yaşında bir kız çocuğu vardı. Okuldan geldiğinde ona İngilizce öğretiyordum. Tüm gün temizlik yapıyordum, o uyuduğunda konuşamazdım. Akşam saat 9'da o yatağına gittiğinde ütü yapardım, bazen ütü gece yarısına kadar sürerdi. Kendime ait bir zamanım yoktu, ne öğle ne de akşam yemeği saati. Benim sürekli kızla olmam beklenirdi. Ayrıca, hanımefendi beni çağırdığında koşarak gitmemi isterdi. (*Göçmen Kadın H*, 38)

Özellikle *Göçmen Kadın H*, Adıyaman, Ankara gibi farklı şehirlerde yüksek ücretli iş bulmak için ciddi emek ve zaman harcadığını ancak üç-dört ayda üç defa işten ayrılmak zorunda kaldığını, ayrıca her iş bulduğunda ona iş bulan acenteye komisyon ve yol parası ödemek zorunda kaldığını söylemiştir. *Göçmen Kadın H* işten ayrılma sebeplerini kötü çalışma koşulları ile işverenler ve çocuklarının kötü muamelesi olarak ifade etmiştir. Sınırlı hareket kabiliyeti, dışarıdan yalıtılmış iş ortamı, sınırlı izin günü ya da olmaması, duygusal, fiziksel ve ekonomik şiddet, esnek ve çok çalışma, sağlıksız yiyecek ve beslenme en sık şikayet edilen sorunlar olarak sıralanmaktadır.

Lutz'un (2010) işaret ettiği gibi Ugandalı kadınlar da Türkiye'nin toplumsal cinsiyete dayalı işgücü piyasasında onlara ayrılan işlerde ucuz emek talebini karşılamaktadırlar. Ev içinde, atölye ya da otele çalışan çoğu görüşülen kadın işyerlerinde ya bizzat kendilerinin ya da arkadaşlarının cinsel tacizle karşılaştıklarını söylemişlerdir. Tüm bu zorluklara, Uganda'daki aile üyelerinden para gönderme baskısı eklenince bazı kadınlar için bu taciz ve kötü çalışma koşulları seks satmak için itici faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

'Kaç para?': Ugandalı Kadınların Seks Satma Sebepleri

Bu araştırma kapsamında görüşülen yedi kadın sokakta, gece kulüplerinde ya da sosyal medya üzerinden seks satarak gelir elde ettiklerini söylemişlerdir. Sığınma başvurusu olan iki kadın ise daha önce seks satmak zorunda bırakıldıklarından bahsetmiştir. Özellikle sokakta seks satan kadınların Türkiye'de kalma sürelerinin diğerlerine göre daha kısa ve 1-6 ay arasında değiştiği görülmektedir. Yapılan görüşmeler Ugandalı göçmen kadınların seks satmaya başlamalarının ortak bir takım sebepleri olduğunu göstermektedir.

Görüşülen Ugandalı kadınlar seks satmaya başlamalarının öncelikli sebebini aileden gelen para gönderme baskısı olarak ifade etmişlerdir. Zaten çoğu kadının göç etmedeki amacı ailesine bakmaktır. Özellikle komşunun yurtdışında çalışan kızının daha fazla para göndermesi ya da köyedeki/mahalledeki başarılı bir göç örneği bu baskıyı daha da artırmaktadır. Nitekim eve para göndermemek ya da eli boş geri dönmek göçmenler arasında büyük bir utanç kaynağı olarak algılanmaktadır. Örneğin Kampala'ya eli boş dönen *Göçmen Kadın O* (27) çocuğunun ve ailesinin ona inanmadığını, parayı başka bir yerde sakladığını düşündüklerini belirtmiştir.

Aile baskısına ilaveten borç yükü altına girmek de göçmen kadınlar için para kazanmaktan başka bir seçenek bırakmayan bir süreç başlatmaktadır. Bu ağır yük çoğu göçmen kadının karşılaştıkları ırkçı ve cinsiyetçi hakaret, hak ihlalleri ve taciz gibi kötü muamelelere katlanmasının da en büyük sebebi olabilmektedir. Daha önce de bahsedildiği gibi Ugandalı kadınların aldıkları borç miktarı ve faizi her geçen yıl artmaktadır. 2015 yılı Eylül ayında görüştüğüm *Göçmen Kadın E* (28) yedi-sekiz bin dolar borçlu olduğunu, *Göçmen Erkek B* (26) geri ödenen bu borcun faiziyle birlikte on bin dolara kadar çıkabildiğini belirtmiştir. Aynı görüşmecisi bu borcun borç verenler tarafından ciddi bir 'yatırım' olarak görüldüğünü ifade etmiştir.

Bu [borç verme], üç-altı aylık sürelerle geri dönüşü olan bir iş olarak görülüyor. İnsanların umutsuzluğu o kadar büyük ki ne gerekiyorsa yapmaya hazırlar. Buraya gelen çoğu kadın annedir. Bir kısmı Dubai'de bulunmuş dolayısıyla ne yapacaklarını biliyorlar. Yeni gelenler sokakta çalışanlarla [fahişelerle] kalıyorlar. ... Bazen kadınlar borcu ödemiyorlar. Eğer [borçla ilgili] bir sorun olursa, başarı öyküleri var onlara göre borç yeniden hesaplanıyor. Burada sosyal ağ çok iyi, insanlar o kadının durumunu biliyorlar, işin doğasının ona söylenip söylenmediğini... Bazen o kişi borcunu ödememekte

ısrar ederse polisle ve konsolosluk aracılığıyla sınırdışı edilmekle korkutuluyor. (*Göçmen Erkek D, 26*)

Bu 'iş'te borç para veren kişiler genellikle Türkiye'de yaşamış ya da halen yaşamakta olan kadın ya da erkeklerdir. Eğer geri ödemeyle ilgili bir sorun olursa Uganda topluluğunun liderleri de o kadını borcunu ödemesi konusunda zorlayabildikleri söylenmiştir.

Aile ve borç baskısına ilaveten iyi ücretli bir iş bulamamak ya da ücretini alamamak da çoğu göçmen kadını umutsuzluğa sürüklemekte ve hatta bu umutsuzluk onları seks satmaya da itebilmektedir. Birkaç tekstil atölyesinde çalıştıktan sonra seks satmaya başlayan *Göçmen Kadın G (32)* çocuklarına bakma baskısı altında seks satışına başladığını açıklarken çalıştığı tekstil atölyesindeki ağır çalışma koşullarının, düşük ücretin yanı sıra hakarete/tacize uğramasını seks satmaya iten sebepler arasında göstermiştir.

Yukarıda sayılan faktörlere ilaveten, güzel elbiseler almak, iyi yemek yemek ve iyi evlerde kalmak gibi seks satan kadınların nispeten daha iyi yaşam koşullarına sahip olması bazı kadınların karar vermesinde de etkili faktörler olarak belirtilmiştir. *Göçmen Kadın B* yanında kalmaya başladığı seks satan kadınlar tarafından ve ailesine para gönderme baskısı altında 'seks satmaya ikna olduğunu' söylemiştir. Hatta *Göçmen Kadın B (34)*, Türkiye'ye geldiğinde nerede kalacağı, kimlerle iletişim kuracağı, nerede çalışacağı gibi durumların önceden planladığını söylemiştir. Yaklaşık 3 yıldır İstanbul'da yaşayan *Göçmen Kadın B* bir gece kulübünde çalışmaktadır ve diğer kadınlara göre nispeten daha korunaklı bir ortamda ve çok daha kısa sürelerde seks satmaktadır. Bir başka görüşülen, *Göçmen Kadın D (23)* ise İstanbul'a gelir gelmez doğrudan çalışmak için sokağa götürüldüğünü söylemiştir. Görüşülen iki kadın seks satacaklarını önceden bildiklerini ima etmiş ancak kendilerini içinde buldukları durumun bu kadar kötü olmasını beklemediklerini dile getirmişlerdir.

Görüşülen kadınların seks satmaya 'ikna edilme' ve zorlanma seviyeleri farklı olmakla birlikte, hikayeleri aslında çoğunluğunun Türkiye'ye seks satmak için gelmediklerini, gelenlerin de koşullar tarafından zorlandıklarını göstermektedir. Kadınların deneyimleri para kazanmak için iyi bir seçeneğin olmadığı durumlarda seks satmanın bir seçenek haline geldiğini göstermektedir. Erkeklerin yoğun talebi de bu geçişi hızlandırmaktadır. Nitekim Aksaray-Kumkapı hattında Afrikalı bir kadının peşine erkek takılmadan yürümesi neredeyse olanaksızdır.

Görüşülen kadınlar geri ödemek zorunda kaldıkları borç miktarı arttıkça borç veren kişilerin kontrolünün de arttığı ifade etmektedirler. Pasaportun alıkonulmasına ilaveten, bazı borç verenlerin kadınları kontrol eden onların 'hile yapmalarını' engellemeye çalıştıkları söylenmiştir. *Göçmen Kadın F (25)* borç veren adına hareket eden kişinin her gün onu kontrol ettiğini, kaç tane 'müşteri' aldığını ve kaç lira kazandığını hesap ettiğini ifade etmiştir. Görüşülen çoğu seks satan kadının durumu kolaylıkla cinsel sömürü amaçlı kadın ticareti olarak tanımlanabilir (bkz. Coşkun 2014) ancak kadınlar yardım istemekte isteksizdirler. Bunun iki önemli sebebi; yardım isteyecek bir kuruluş olmadığına olan inançları ve eli boş sınırdışı edilmek korkusudur. Bu yüzden farklı tarafların kazanç sağladığı bu 'iş' dayanılmaz boyutlara gelmedikçe ve kadınlar Uganda'ya geri dönmek istemedikleri sürece devam etmektedir.

Bu dayanmanın sınırları da oldukça geniştir. Burada kadınların hemen her hafta sokakta karşılaştıkları gasp ve fiziksel şiddetten de bahsetmek gerekir. Nitekim 'sokak fahişeleri' olarak her türlü kötü muameleye uğrayan kadınlar karşılaştıkları şiddet durumunda herhangi bir yere şikayet edemediklerini, polise gittiklerinde ise önce pasaportları olmadığı için onlar tarafından sorgulandıklarını vurgulamışlardır. Bu cezasızlık hali bazı kişilerin sistemli olarak göçmen kadınların evine kadar girip soygun yapmasına, tecavüz ve onları darp etmesine ya da aracısız çalışanların sıklıkla müşterileri tarafından şiddete uğramasına yol açmaktadır. Bu araştırma öncesinde ve sırasında bazı kadınların sokaktan zorla alıkonulduğu, kaçırıldığı da söylenmiştir. Nitekim sokakta yürürken uğradığı alıkonulmayı ve şiddeti şikayet etmek isteyen Ugandalı sığınmacı bir kadın BMMYK'da kayıtlı olmasına ve ısrarlı çabalarına rağmen bir sonuç alamamıştır.

Hiç şüphesiz Türkiye'nin göç rejiminin yanı sıra ve fuhuş rejiminin de göçmen kadınların seks satmaya başlamalarını kolaylaştırıcı bir zemin hazırladığı söylenebilir (Bkz. Coşkun, 2015). Nitekim erkek cinselliğine müsamaha gösterilen Türkiye'de seks satsın ya da satmasın 'fahişe' olarak etiketlenen 'yabancı' kadınlara gösterilen cinsel taciz ve şiddet cezasız kalmaktadır. Bu cezasızlık hali kağıtsız göçmen kadınlar söz konusu olduğunda çok daha yaygın hale gelmektedir. Çünkü ne Türkçe konuşabilen ne de kağıdı olan göçmen kadınlar erkek şiddetinin karşısında adeta kolay birer *av'a* dönüşmektedirler.

Sonuç yerine...

Burada paylaşılan araştırmanın ön bulguları çoğu kadın göçü gibi Ugandalı kadınların da Türkiye'ye göç etme deneyimlerinin yüksek derecede toplumsal cinsiyet rolleri ve sorumlulukları ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Görüşülen çoğu kadının özellikle eşlerinin terk etmesiyle ya da evli olmalarına rağmen eve ekmek getiren pozisyonda olmaları, çocuklarına ve diğer aile üyelerine bakma yükümlülükleri, boşanma ya da evlenememe gibi toplumsal cinsiyete özgü baskılar onları göç etmeye zorladığı görülmektedir. Bu itici faktörlerin yanı sıra Türkiye'deki işverenlerin göçmen kadınların 'itaatkar' emeğine ve bedenine olan talebi gibi çekici faktörlerin de toplumsal cinsiyetle yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Her ne kadar Ugandalı kadınlar ev içi işlerde komşu ülkelerden gelen diğer göçmen kadınlara ya da Filipinler, Kenya gibi ülkelere göre çok daha az temsil edilseler de atölyelerde taş takma, iplik temizleme ya da ortacılık gibi yaptıkları işlerin de toplumsal cinsiyetleri tarafından şekillendiğini göstermektedir. Bu bulgular Lutz'un (2010) ve Morokvasic'in (1991) işaret ettiği gibi toplumsal cinsiyetin Ugandalı kadınlar için göç sürecinde merkezi bir belirleyici role sahip olduğunu göstermektedir. Çoğu Ugandalı göçmen kadın çalıştıkları yerlerde göçmen ve etnik kimliklerinden dolayı ayrımcılık ve damgalanma, toplumsal cinsiyetlerinden dolayı cinsel tacize maruz kalmaktadır.

Hiç şüphesiz, Türkiye'nin göçmenlere yönelik çalışma ve ikamet gibi kısıtlayıcı düzenlemeleri göçmen kadınların kırılğan durumunu artırmaktadır. Bu durum Anderson'ın (2013) işaret ettiği gibi sadece iş değil sosyal yaşamda da göçmenlerin aleyhine eşitsiz sosyal ilişkiler yaratmaktadır. Diğer komşu ülkelerden farklı olarak Ugandalı göçmen kadınlar neredeyse Türkiye'ye gelir gelmez kağıtsız duruma düşmektedirler. Bu kağıtsızlık durumu onları 'itaatkar' birer işçi olarak işveren tarafından kolayca sömürülebilir ve taciz edilebilir hale getirmektedir. Tüm bunlara rağmen sadece Ugandalı değil tüm kağıtsız göçmen kadınlar sınırdışı edilme korkusu ile erkek şiddetini ve emek sömürsünü şikayet edememektedir. Gerçekten de bu gibi hak ihlalleri karşısında öncelikle göçmen kadının kağıtsız durumu sorgulanmaktadır.

Göçmen kadınların Türkiye'nin göç rejiminden kaynaklanan zorluklar ailelerinden gelen eve para gönderme ve borç ödeme gibi baskılarla birleştiğinde onları daha da kırılğan bir konuma sokmaktadır. Nitekim çoğu Türkiye'ye gelmek için yüksek faizlerle borç alan Ugandalı kadın bu borç yükü altına ne pahasına olursa olsun para kazanmaya çalışmakta ve dolayısıyla kolaylıkla istismar edilebilir duruma düşmektedirler. Bu zor koşullarda bile göçmen kadınlar bir takım stratejilerle ayakta kalmaya çalışmakta ancak kimi zaman içinde buldukları koşulların onları seks satmaya ittiği de görülmektedir.

Kağıtsız göçmen kadınların yaşadığı tüm bu emek sömürsünü ve cinsel şiddeti engellemek için Türkiye önlemler almak zorundadır. Bunların başında Türkiye'nin artık bir gerçeği olan kağıtsız göçmenlerin sorunlarının da politika alanında tartışılması gerekmektedir. Kayıtdışı çalışmayı engellemek için düzensiz göçü toptan engelleme çabalarından ziyade mevcut sorunların çözümüne dair adımlar atılmalıdır. Örneğin görüşülen çoğu Ugandalı kadın sınırdışı edilme korkusu yaşamaksızın karşılaştıkları şiddeti şikayet edebilecekleri bir merci ihtiyaçlarını dile getirmişlerdir. Nitekim göçmen kadınların destek alabilecekleri ve uğradıkları cinsel şiddeti korkmaksızın dile getirebilecekleri çok dilli ve sivil bir merkeze acil olarak ihtiyaç vardır. Aynı zamanda şiddet gören kadınlar için ücretsiz sağlık, barınma ve yasal destek gibi koruma mekanizmaları da en acil alınması gereken tedbirler arasında görülmelidir. Tüm bu acil tedbirlerin ötesinde toplumsal cinsiyete duyarlı, insanı merkeze alan ve çok yönlü bir yaklaşımla, şiddet gören kağıtsız göçmen kadınlar için Türkiye'de kalma ve çalışma imkanları yaratılmalıdır. Nitekim sığınma başvurusu olan kadınların deneyimlerinden yasal güvencenin kısmen de olsa göçmen kadınları güçlendirdiği görülmektedir. Burada sıralanan önlemler alınmadığı sürece kağıtsız ve güvencesiz çalışan göçmenlerin ciddi emek sömürsüne ve cinsel şiddete uğramalarını engellemek çok zordur. Bu önlemler, bu toplumda göçmen kadınların insanlık onuruna yakışan bir muamele görmesi ve devletin sosyal adalet ilkelerini yerine getirmesi için elzemdir.

- ¹ Burada kağıtsız kelimesi giriş, kalış ya da çalışma izni olmayan göçmenlerin göç rejimi içerisindeki kırılma konumunu ifade etmek için kullanılmaktadır.
- ² Kayıtdışı olduğu için kağıtsız göçmenlere dair bir rakam vermek imkansızdır. 2007'deki çalışmalar bu sayının 150 bin ile 5 milyon arasında değiştiğini tahmin etmektedir (Toksöz vd. 2012).
- ³ Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü kadınların evdeki toplumsal cinsiyetlerine özgü olduğu varsayılan rollerinin uzantısı işleri işgücü piyasasında da yapmalarını ifade etmektedir (Hirata vd. 2009, 95).
- ⁴ 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, Madde 5: "Türkiye'nin taraf olduğu ikili ya da çok taraflı sözleşmelerde aksi öngörülmedikçe süreli çalışma izni iş piyasasındaki durum, çalışma hayatındaki gelişmeler, istihdama ilişkin sektörel ve ekonomik konjonktür değişiklikleri dikkate alınarak, yabancıların (...) (1) hizmet akdinin veya işin süresine göre, belirli bir işyeri veya işletmede ve belirli bir meslekte çalışmak üzere en çok bir yıl geçerli olmak üzere verilir." (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2016)

Kaynakça

- Anderson, Bridget. *Us and Them* (Oxford: Oxford University Press, 2013).
- Anderson, Bridget. *Doing the Dirty Work? The Global Politics of Domestic Labour*. (London: Zed Books, 2000).
- Baird, Theodore. "The missing migration component of Turkey-Africa relations." *Open Democracy*.(2011). <https://www.opendemocracy.net/theodore-baird/missing-migration-component-of-turkey-africa-relations>
- Biehl, Kristen S."Exploring migration, diversification and urban transformation in contemporary Istanbul: The case of Kumkapı," *MMG Working Paper* 14-11. (Göttingen: Max Planck Institute for the Study of Religious and Ethnic Diversity, 2014).
- Brewer, Kelly T. ve Yüksekler, Deniz. "A Survey on African Migrants and Asylum Seekers in Istanbul," *Reserch Report* (İstanbul: MİREKOÇ, 2006)
- Castles, Stephen ve Miller, Mark J. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. 4th edition. (Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan and Guilford, 2009).
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. "Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun (No. 4817)," *Mevzuat Online* (2016a). <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.4817&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. "Yabancıların Çalışma İzinleri". 2015 Yılı Raporu. (2016b) Online. <http://www.csgeb.gov.tr/media/3209/yabanciizin2015.pdf>
- Coşkun, Emel. (2014). "Türkiye'de Göçmen Kadınlar ve Seks Ticareti," *Çalışma ve Toplum*. no. 3 (2014): 185-206.
- Coşkun, Emel. (2015). "Curbing sex trafficking in Turkey: the policy-practice divide," *The Asian and Pacific Migration Journal* 24, no.3: 327-352.
- De Clerk, H. M. "Sub-Saharan African Migrants In Turkey: A Case Study On Senegalese Migrants in Istanbul" *SBF Journal* 68, no.1 (2013):39-58. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/1782/18820.pdf>
- Dedeoğlu, Saniye ve Gökmen, Çişel E. *Göç ve Sosyal Dışlanma: Türkiye'de Yabancı Göçmen Kadınlar* (İstanbul: Efil Yayınevi, 2011).
- Dışişleri Bakanlığı (2016). Türkiye Afrika İlişkileri.<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>
- Ehrenreich, Barbara. ve Hochschild, A. Russell. *Global Woman: Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy* (London: Granta Books, 2002);
- Erder, Sema ve Kaşka, Selmin, *Irregular Migration and Trafficking in Women: The Case of Turkey* (İstanbul: IOM, 2003).
- Gülçür, Leyla ve İlkaracan, Pınar. "The "Natasha" Experience: Migrant Sex Workers from the Former Soviet Union and Eastern Europe in Turkey," *Women's Studies International Forum* 25, no.4 (2002): 411-421.
- Heck, G. (2014). "Transit göçten ticarete: Türkiye'deki Kongolu göçmenlerin yaşam koşulları ve gündelik stratejileri," *Toplum ve Bilim* 131 (2014): 68-83.

- Hirata, Helena, Laborie, Françoise, Le Doaré, H el ene ve Senotier, Dani ele. *Eleştirel Feminizm S zl g *,  ev. Acar-Savran, G lnur. (İstanbul: Kanat Kitap, 2009).
- İçduygu, Ahmetve Kirişçi, Kemal (Ed). *Land of Diverse Migrations: Challenges of Emigration and Immigration in Turkey*(İstanbul: İstanbul Bilgi University Press, 2009).
- Kaşka, Selmin. (2009). "The New International Migration and Migrant Women in Turkey: The Case of Moldovan Domestic Workers". *Land of Diverse Migrations: Challenges of Emigration and Immigration in Turkey*, ed. İçduygu, A. (İstanbul: İstanbul Bilgi University Press,2009) 725-804.
- Keough, Leyla. *"Driven" Women: Gendered Moral Economies of Women's Migrant Labor In Postsocialist Europe's Peripheries*.Doktora Tezi (Amherst: The University of Massachusetts, 2008.)
- Kofman, Elenore, Phizacklea, Annie,Parvati,Raghuramve Sales, Rosemary. *Gender and International Migration in Europe* (London: Routledge, 2000)
- Lutz, Helma. "Gender in the Migratory Process,"*Journal of Ethnic and Migration Studies* 36, no.10 (2010): 1647-1663.
- Morokvasic, Mirjana."Fortress Europe and Migrant Women,"*Feminist Review* 39 (1991): 69-84.
- Lutz, Helma. "Settled in Mobility: Engendering Post-Wall Migration in Europe,"*Feminist Review* 77 (2004): 7-25.
- "Patronun  zel Tecav z Odası,"*Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Temmuz 2014.
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/93675/Patronun_ozel_tecavuz_odasi.html
- Şaul. Mahir. "Sahra Altı Afrika  lkelerinden Türkiye'ye İş G c ." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*68, no.1 (2013): 83 - 121.
- Toksöz, G lay ve  nl t rk-Ulutaş,  aęla. "Is Migration Feminized? A Gender- and Ethnicity-Based Review of the Literature on Irregular Migration to Turkey,"*Turkey, Migration and the EU: Potentials, Challenges and Opportunities*. ed. Paçacı-Elitok, S. and Straubhaar, T. (Hamburg: Hamburg University Press, 2012)85-113.
- Toksöz, Gülay, Erdoędu, Seyhan ve Kaşka, Selmin. "Türkiye'ye Düzensiz Emek Gücü ve G cmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları", (IOM Türkiye, 2012).
- Özdil, Koray. "Creating New Spaces, Claiming Rights. West African Immigrants in Istanbul- Public Istanbul: spaces and spheres of the urban" IOM (2008): 279-298.
- Y kseker, Deniz. *Laleli-Moskova Mekięi: Kayıtdışı Ticaret ve Cinsiyet İlişkileri* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003).